

Глуховець В. А.,
кандидат юридичних наук, докторант
Запорізького національного університету

МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МВС В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

Анотація. У статті викладено питання щодо системи методів дослідження проблем діяльності МВС України в умовах реформування. Обґрунтовується, що великого значення у нашому дослідженні мають методи, серед яких варто виділити загально філософський метод синергетики, загальнонаукові методи (системний підхід, структурно-функціональний, метод правового моделювання, метод порівняльного правознавства, історичний, методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, системно-діяльнісний). Приватно-науковими методами дослідження стали соціологічний та герменевтичний.

Ключові слова: наукове дослідження, методи, пізнання, методологія, МВС України.

Постановка проблеми. Проблема методології наукового пізнання останнім часом набуває у соціогуманітарних науках України, у тому числі й юридичних, особливого значення. Розширюється сфера наукових досліджень, що потребує поглибленого аналізу проблем наукового пізнання. На жаль, ця об'єктивна потреба не отримує необхідного відображення у дедалі зростаючому загальному потоці публікацій. До того ж останнім часом методологічним аспектам юридичної науки приділяється невивиправдано мало уваги. Добре відомо, що без дослідження методологічних проблем пізнання не можна отримати нове знання в науці. Тому інтерес становлять не тільки готові знання, а й сам процес формування і розвитку цих знань, форми і методи, прийомі, за допомогою яких вони отримані. Для визначеності розуміння процесу пізнання потрібно з'ясувати саме поняття методології наукового пізнання [1, с. 149].

Метою статті є з'ясувати зміст методів наукового пізнання щодо вивчення проблем удосконалення діяльності МВС України в умовах реформування. Питання засобів, прийомів та методів наукового дослідження, методології наукового пізнання висвітлювалися на сторінках праць таких вчених, як П.М. Рабінович, В.П. Казімірчук, К.Д. Петряєв, Д.А. Керімов, А.М. Новіков, Д.А. Новіков, Е.Г. Юдін та інші. Поряд з цим вказані вчені виробили загальні уявлення щодо методології наукових досліджень. Питання змісту методів наукового пізнання проблем удосконалення діяльності МВС України в умовах реформування не вивчалися цими та іншими вченими.

Виклад основного матеріалу. Метод (від грец. *μέθοδος* – «шлях через») (рос. *метод*, англ. *method*, нім. *Methoden*) – систематизована сукупність кроків, які треба здійснити для виконання певної задачі, досягнення мети. Під методом розуміють прийом або систему прийомів, що застосовується в якій-небудь діяльності (науці, виробництві тощо) [2].

Звідси випливає, що метод – це спосіб пізнання та практичного перетворення реальної дійсності, система прийомів та принципів, що регулює практичну та пізнавальну діяльність людей (суб'єктів). Основна функція методу полягає у внутріш-

ній організації та регулюванні процесу пізнання або практичного перетворення того чи іншого об'єкта. Якщо метод обрано вірно, то він дисциплінує пошук істини, дозволяє рухатися коротким шляхом, економлячи сили та час. Сукупність та порядок застосування методів, які використовуються у дослідженні, є методикою наукового пізнання [3, с. 21].

Загальнонаукова методологія використовується більшістю наук, але, на відміну від філософської методології, не на всіх етапах пізнавального процесу, а тільки на конкретно визначених для розкриття певних сторін чи властивостей предмета. Загальнонаукова методологія ґрунтується на теоретичних концепціях і має у своєму розпорядженні методи пізнання.

У науковій літературі немає єдності поглядів щодо методів наукового пізнання та їх структури. Ми поділяємо позицію А.Я. Баскакова та Н.В. Туленкова, які методи наукового пізнання диференціюють на:

1. загальнофілософські методи;
2. загальнонаукові методи дослідження;
3. приватнонаукові методи дослідження;
4. дисциплінарні та міждисциплінарні методи (це методи,

якими користується та чи інша дисципліна, що є складовою наукою або галузю, що виникає на стику наук) [4, с. 22–31].

Обираючи загальнофілософський метод, який повинен визначити стратегію нашого дослідження, ми виходимо з того, що ним повинен бути синергетичний метод, який дозволить проаналізувати та оцінити досліджувані нами у роботі проблеми не тільки в їх розвитку, але й як складові відкритої системи у взаємозв'язку з іншими правовими явищами.

Варто погодитися з Т.П. Мінкою, що сучасна методологічна ситуація в галузі права значно покращилася б, якби замість діалектичного методу дослідження почали використовувати й інші, новітні методи пізнання правових явищ, правової дійсності, зокрема синергетичний метод. В умовах глобалізації та інтерналізації права, а також побудови нового правового суспільства в Україні потребується новий підхід для пізнання правової дійсності. Прямування пострадянської України до правової демократичної держави супроводжується політичною і економічною кризою. Дія правових актів, що приймаються в умовах політичної та економічної кризи, характеризується низькою ефективністю, внаслідок чого суспільні відносини організуються та розвиваються хаотично. Елементи невизначеності, випадковості, вірогідності, стихійності неминуче супроводжують процеси правового регулювання, негативно впливають на результативність дії права, ступінь наближення до поставлених правових цілей [3, с. 28].

Дослідження правового регулювання за допомогою синергетики має глибоке теоретичне значення. Насамперед, синергетика дозволяє побачити проблемні питання, що підлягають аналізу під іншим кутом, і це сприяє встановленню нових властивостей, якостей правових явищ, які досліджуються, ви-

робленню нових дефініцій, уточненню тих, що вже існують. За допомогою синергетики може збагатитися понятійно-категоріальний апарат. Таким чином, теорія самоорганізації виступає як так званий каталізатор інтересу вчених-юристів до існуючих правових проблем, тим самим стимулюючи подальший розвиток теорії права і держави, правових галузей та інститутів [3, с. 28].

Сучасному синергетичному баченню правової реальності як складноорганізованої нелінійної системи, що складається з правових явищ, системний характер яких не викликає сумніву, повинні відповідати системні знання про неї [3, с. 24]. Необхідність оновлення поглядів на роль і призначення права у нових соціально-історичних умовах передбачає поглиблення знань щодо його співвідношення з тенденціями розвитку суспільства, закономірностями функціонування правових інститутів, ефективності регулятивного потенціалу.

Використання синергетичного методу як світоглядного, на нашу думку, надасть можливість аналізу призначення МВС України, його місця в системі правоохоронних органів не тільки України, але й інших держав, структури та системи, стратегії та тенденцій розвитку у контексті соціальної та історичної обумовленості. Тільки при такому підході створюється реальна можливість адекватного опису дійсності: можливість дослідження проблем діяльності МВС України, його статусу як складної організованої системи у взаємозв'язку, взаємовпливі та взаємодії з іншими правовими явищами, що відбуваються не тільки в нашій державі, та правоохоронними органами держави і Європейської спільноти, визначити місце та призначення взаємопов'язаних елементів, простежити хід розв'язання проблем правового регулювання діяльності МВС України.

Разом із тим, крім загально філософського методу, важливу роль у дослідженні має відігравати й сукупність інших загальнонаукових та приватно наукових методів. У зв'язку з цим слід зазначити, що у науковій літературі по-різному згруповані та по-різному поіменовані вищезазначені методи. Детальний огляд переваг та недоліків того чи іншого методу, на нашу думку, не входить до предмету дослідження, тому вважаємо, що за базовий може бути прийнятим такий перелік загальнонаукових методів: 1) системний підхід; 2) структурно-функціональний; 3) метод правового моделювання; 4) метод порівняльного правознавства; 5) історичний; 6) методи аналізу і синтезу, дедукції та індукції.

Використання системного методу в юридичній науці обумовлено загальною потребою аналізу й узагальнення складних соціально-правових явищ з урахуванням особливостей не тільки самого предмета дослідження, а й цілого ряду супроводжуючих понять, які впливають на всю систему розвитку певного явища. Накопичується значний обсяг наукової інформації в багатьох галузях знань, що потребує комплексності [3, с. 39]. Системний підхід – це аспект, ракурс дослідження, що передбачає розгляд об'єкта як складного, багатогранного, різноякісного явища, що складається з елементів, зв'язки між якими утворюють відносно незмінну структуру і забезпечують його цілісність. При цьому вся ця система (видова), яка знаходиться в безперервному русі, розвитку, володіє певною автономією стосовно навколишнього середовища, яке слугує для даного об'єкта родовою системою [5].

З позицій системного підходу можна розглядати будь-яку сферу. Орієнтація на системний підхід у дослідженні (структура, взаємозв'язки елементів і явищ, їх підпорядкованість, ієрархія, функціонування, цілісність розвитку, динаміка системи,

сутність та особливості, чинники й умови) виправдана тоді, коли поставлено завдання вивчити сутність явища, процесу. У системному дослідженні аналізований об'єкт розглядають як певну множину елементів, взаємозв'язок яких зумовлює цілісні властивості цієї множини. Основний акцент роблять на виявленні різноманітності зв'язків і відношень, що мають місце як усередині досліджуваного об'єкта, так і в його взаємодії із зовнішнім середовищем. Властивості об'єкта як цілісної системи визначені не тільки і не стільки сумарними властивостями його окремих елементів чи підсистем, скільки специфікою його структури, особливими системотворчими, інтегративними зв'язками досліджуваного об'єкта [6, с. 10].

Із системним підходом безпосередньо пов'язаний метод структурно-функціонального аналізу. Сутність структурно-функціонального підходу полягає у виділенні в системних об'єктах структурних елементів (компонентів, підсистем) і визначенні їхньої ролі (функцій) у системі. Елементи і зв'язки між ними створюють структуру системи. Кожний елемент виконує свої специфічні функції, які «працюють» на загальносистемні функції. Структура характеризує систему в статичній, функції – у динамічній. Між ними є певна залежність. Структурно-функціональний метод можна визначити як дослідницький прийом, який полягає у розчленуванні складного об'єкта на складові, вивченні зв'язків між ними й визначенні місця і ролі всіх складових у функціонуванні об'єкта як цілого за умови збереження ним своєї цілісності у взаємодії із зовнішнім середовищем [3, с. 39].

Використання у дослідженні системного підходу та структурно-функціонального методу дозволить дослідити систему та структуру МВС України, взаємозв'язки та взаємодію між структурними елементами та складовими, з'ясувати особливості функціональних взаємозв'язків та взаємодії між ними.

Метод правового моделювання (лат. *modulus* – «міра, взірець») – це метод наукового пізнання, який полягає у заміні об'єкта, що вивчається, його моделлю, за якою визначають або уточнюють характеристики оригіналу. Обов'язковою умовою до моделі є те, що вона має містити суттєві риси реального об'єкта. Використання цього методу у дослідженні також дозволить спрогнозувати вплив зовнішніх факторів на проблеми щодо діяльності МВС України, його системи та структури, реформування у контексті з реформами, що відбуваються у нашій державі, та запропонувати певну ідеальну модель досліджуваного нами відомства (основні елементи структури, їх взаємозв'язки та елементи, функціональні параметри тощо).

Модель конструюється на основі попереднього вивчення об'єкта і виділення його істотних характеристик, теоретичного аналізу основних параметрів та зіставлення отриманих результатів із характеристиками реального об'єкта. Якщо результати теоретичного аналізу основних параметрів не співпадають із характеристиками реального об'єкта, то відбувається корегування моделі.

Метод порівняльного правознавства забезпечить порівняння положень вітчизняного законодавства із законодавством інших країн, що регулює статус та особливості діяльності МВС України з відповідними правоохоронними структурами за кордоном.

Відомо, що нові і накопичені наукові знання знаходяться в діалектичній взаємодії. Найкраще і найбільш прогресивне зі старого переходить у нове і надає йому сили й дієвості. Інколи забуте старе знову відроджується на новій науковій основі й починає жити в іншому, більш досконалому вигляді. З огляду на

це особливого значення набуває вивчення історичного досвіду, аналіз та оцінка історичних подій, фактів, попередніх теорій у контексті їх появи, становлення та розвитку. Отже, історичний підхід дає змогу дослідити розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх й зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей [6, с. 8].

Загальнонауковою методологією вивчення об'єкта дослідження є системно-діяльнісний підхід, який набув значного поширення в сучасних наукових розробках. Зазначений підхід указує на певний компонентний склад людської діяльності. Серед найважливіших її компонентів є такі: потреба – суб'єкт – об'єкт – процеси – умови – результат [6, с. 12]. Використання цього методу надасть можливість комплексно дослідити всі сфери діяльності МВС України (предмет діяльності, засоби, процедури, умови та кінцевий результат).

У дослідженні також використовувалися такі методи, як індукція, дедукція, аналогія.

До приватних (конкретних) методів можна віднести соціологічний, герменевтичний.

Соціологічний метод передбачає урізноманітнення враховуваних аспектів державно-правової дійсності шляхом включення до сфери дослідження об'єктивних фактів соціальної дійсності, які відіграють важливу роль у запровадженні змін до законодавства. При цьому має бути чітко визначено їх взаємозв'язок саме з реаліями забезпечення та захисту прав і свобод людини та громадянина. Задля цього передусім здійснюють аналіз документів і статистичних даних (що відповідають суті саме цього методу), соціально-правовий експеримент, інтерв'ювання, анкетування, опитування населення тощо. Цей метод дозволяє з високим ступенем імовірності визначити рівень правової свідомості в суспільстві (отже, і стан законності та правопорядку), ставлення громадян до влади в державі [7].

Герменевтичний (або пізнавально-процедурний, чи тлумачний) метод сприяє кращому розумінню текстів нормативно-правових актів, важливих документів чи праць. Це дозволяє роз'яснювати та витлумачувати внутрішній зміст останніх, а також поняття, визначень і термінів, які доводиться опрацьовувати. Крім того, згаданий метод важливий для розуміння («тлумачення») вчинків учасників правовідносин [3, с. 39].

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що великого значення у нашому дослідженні мають методи, серед яких варто виділити загально філософський метод синергетики, загальнонаукові методи (системний підхід, структурно-функціональний, метод правового моделювання, метод порівняльного правознавства, історичний, методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, системно-діяльнісний). Приватнонауковими методами дослідження стали соціологічний та герменевтичний.

Водночас запропонована нами методологія дослідження проблем діяльності МВС України в умовах реформування правоохоронної сфери держави не вичерпує методологічне різноманіття підходів до пізнання питань щодо реформування та удосконалення правоохоронних відомств нашої країни, але, на наш погляд, саме запропонований нами підхід до наукового

пізнання є найбільш оптимальним і таким, що дозволить вирішити конкретні дослідницькі завдання.

Література:

1. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : [навч. посібн.] / П.М. Рабінович. – вид. 5-те, зі змінами. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
2. Метод. – Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4>.
3. Мінка Т.П. Адміністративно-правові режими та їх забезпечення органами внутрішніх справ: дис. д.ю.н. : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Т.П. Мінка – Дніпропетровськ, 2011. – 614 с.
4. Баскаков А.Я. Методология научного исследования : [учеб. пособие] / А.Я. Баскаков, Н.В. Туленков. – 2-е изд., испр. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
5. Тиунова Л.Б. Системные связи правовой действительности : методология и теория / Тиунова Л.Б. – СПб., 1991. – С. 9–10.
6. Чмиленко Ф.О. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» / Ф.О. Чмиленко, Л.П. Жук. – Д.: РВВ ДНУ, 2014. – 48 с.
7. Векліч В.О. Методи дослідження прав і свобод людини та громадянина / В.О. Векліч // Наукова бібліотека. – 2009. – №22. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1736>.

Глуховець В. А. Методи научного дослідження проблем совершенствования деятельности МВД в условиях реформирования

Аннотация. В статье изложен вопрос относительно системы методов исследования проблем деятельности МВД Украины в условиях реформирования. Обосновывается, что большое значение в нашем исследовании имеют методы, среди которых стоит выделить в общих чертах философский метод синергетики, общенаучные методы (системный подход, структурно-функциональный, метод правового моделирования, метод сравнительного правоведения, исторический, методы анализа и синтеза, индукции и дедукции, системно-деятельный). Частнонаучными методами исследования стали социологический и герменевтический.

Ключевые слова: научное исследование, методы, познание, методология, МВД Украины.

Ghluhovec V. Methods of scientific research problems of improvement of the MIA in restructuring

Summary. In the article a question is expounded in relation to the system of methods of research of problems of activity of MIA of Ukraine in the conditions of reformation. Grounded, that large value in our research have methods: among that it costs to distinguish the philosophical method of synergetic in general lines, scientific methods (system approach, structural-functional, methods of legal design, methods of comparative jurisprudence, historical, methods of analysis and synthesis, induction and deduction, systemically-activity). Privately the sociological became the scientific methods of research and hermeneutics.

Key words: scientific research, methods, cognitions, methodology, MIA of Ukraine.